

**ՔՆԱՐԻԿ Ռ. ԱՎԱԳՅԱՆ**

**ԳԱԱ պարմության ինստիտուտ, պ.գ.թ.**

**ՀՀ ԳԱԱ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ 75-ԱՄՅԱ  
ՀՈԲԵԼՅԱՆԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ  
ԵՎ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՎԱՍՏԱԿԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

*Բանալի բառեր՝ Պատմության ինստիտուտ, հոբելյան, ԳԱԱ, գիրք, հոդված, պատմաբան:*

1943 թ. նոյեմբերի 10-ին՝ Հայրենական մեծ պատերազմի ծանր տարիներին, ԽՍՀՄ կառավարության որոշմամբ և ՀԽՍՀ Ժողկոմխորի № 702 հրամանով ԽՍՀՄ ԳԱ Հայկական մասնաճյուղի հիման վրա ստեղծվել է ՀԽՍՀ Գիտությունների ակադեմիան, իսկ նրա կազմում սակավաթիվ ինստիտուտների շարքում հիմնվել նաև Պատմության ինստիտուտը<sup>1</sup>:

Ինստիտուտի տնօրեններն են եղել միջազգային ճանաչում, ծանրակշիռ վաստակ, ինչպես նաև գիտակազմակերպչական կարողություններ ունեցող անվանի մտավորականներ, որոնց հմուտ ղեկավարության շնորհիվ Պատմության ինստիտուտը ոչ միայն կայացել է որպես հիմնարար հայագիտական հիմնարկ՝ համալրվելով կարող ու գիտակ մասնագետներով, այլ նաև ծնունդ է տվել ակադեմիական նոր հիմնարկների, որոնք մինչ այդ նույն ինստիտուտի կազմում սեկտորի կարգավիճակում էին

---

<sup>1</sup> Պատմության ինստիտուտ 75, կազմողներ՝ Կ.Հ. Խաչատրյան (պատասխանատու խմբագիր), Հ.Ղ. Մուրադյան, Հ.Կ. Մուքիսյան, Ե., 2018, էջ 5:

(փիլիսոփայության և արվեստի պատմության՝ 1947 թ., արևելագիտության՝ 1957 թ., հնագիտության և ազգագրության՝ 1959 թ.): Պատմության ինստիտուտը նաև եղել և մնում է հանրապետության ԲՈՒՀ-երի և գիտահետազոտական հիմնարկների համար պատմաբան-մասնագետ պատրաստող յուրօրինակ դարբնոց:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեններ են եղել՝ Հովսեփ Օրբելին (1943–1947 թթ.), Աբգար Հովհաննիսյանը (1947–1953 թթ.), Սուրեն Երեմյանը (1953–1959 թթ.), Արամայիս Հարությունյանը (Արմո Հարենց) (1959–1963 թթ.), Գալուստ Գալոյանը (1963–1979 թթ.), Հրանտ Ավետիսյանը (1979–2002 թթ.): 2002 թվականից ինստիտուտի տնօրենն է ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Աշոտ Մելքոնյանը:

2018 թ. դեկտեմբերի 26-27-ին տեղի ունեցան ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 75-ամյակին նվիրված հորեղանակա միջոցառումները:

Երկու օրերի ընթացքում անցկացվեց Երիտասարդ գիտաշխատողների 39-րդ նստաշրջանը, ինչը ևս Պատմության ինստիտուտի լավագույն ավանդույթների շարունակականության առհավատյան է: Զեկուցումներով հանդես եկան 18 երիտասարդ գիտաշխատողներ և ասպիրանտներ Պատմության ինստիտուտից և հանրապետության գիտակրթական այլ հաստատություններից (Երևանի պետական համալսարան, Հայաստանի ազգային արխիվ, Հայաստանի ազգային գրադարան, Գիտակրթական միջազգային կենտրոն): Զեկուցումներում անդրադարձ եղավ Հայաստանի հին, միջնադարյան, նոր և նորագույն շրջանի պատմագիտության ամենատարբեր հիմնահարցերի:

Իսկ արդեն դեկտեմբերի 27-ին ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի դահլիճում տեղի ունեցավ ինստիտուտի 75-ամյա հո-

բեյաճին նվիրված հանդիսավոր նիստը, որին մասնակցում էին նաև Հայաստանի գիտակրթական, պատմամշակութային, պետական և այլ հիմնարկների ղեկավարներ, գիտնականների տարբեր սերունդների ներկայացուցիչներ:

Բացման խոսքով հանդես եկավ ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը: Նա պատմական ուրվագծով ներկայացրեց հայ պատմագիտական մտքի զարգացման անցած ուղին սկսած XIX դ.-ից մինչև մեր օրերը՝ հատկապես կարևորելով խորհրդային ժամանակաշրջանը, երբ ստեղծվեց հայ պատմագիտական հզոր դպրոցը, հրատարակվեցին բազմաթիվ հիմնարար աշխատություններ, աղբյուրագիտական և սկզբնաղբյուրային ժողովածուներ, հայ ժողովրդի պատմության բազմահատորյակը և այլն: Ա. Մելքոնյանն առանձնապես շեշտեց պատմաբանի պատասխանատու առաքելության՝ անաչառ և օբյեկտիվ լինելու անհրաժեշտության մասին, որը հայ պատմագիտական դպրոցի շարունակականության պահպանման գրավականն է: Պատմագիտությունը նաև գիտաճանաչողական նշանակություն ունի հայրենասեր քաղաքացի ձևավորելու առումով:

Իր ողջույնի խոսքում ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Յուրի Սուվարյանը գովեստով արտահայտվեց պատմագիտության և ընդհանրապես հայագիտության զարգացման ասպարեզում Պատմության ինստիտուտի անուրանալի ձեռքբերումների, միջազգային գիտական ոլորտում դրանք ներկայացնելու, պատմաբանների նորանոր սերունդներ դաստիարակելու կարողության մասին: Նա փոխանցեց նաև ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանի շնորհավորանքները:

Պատմության ինստիտուտի 75-ամյակի առթիվ շնորհավորանքի խոսքով հանդես եկան Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր Արամ Սիմոնյանը, Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտ – Մատենադարանի տնօրեն Վահան Տեր-Ղևոնդյանը, ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի փոխտնօրեն Ռոբերտ Ղազարյանը, Գրականության ինստիտուտի տնօրեն Վարդան Դևրիկյանը, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի տնօրեն Գևորգ Պողոսյանը, ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան Էդիկ Մինասյանը, Երևանի պատմության թանգարանի տնօրեն Արմինե Սարգսյանը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վիլեն Հակոբյանը, «Թերմոռոս-Ար» ընկերության տնօրեն Խորեն Քոթանջյանը: Այնուհետև ընթերցվեցին ՌԴ ԳԱ ընդհանուր պատմության ինստիտուտի գիտական ղեկավար, ԱՊՀ երկրների պատմության ինստիտուտների ընկերակցության նախագահ Ալեքսանդր Չուբարյանի, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի տնօրեն Ալբերտ Սարգսյանի, «Հայկական Հանրագիտարանի» խմբագիր-տնօրեն Հովհաննես Այվազյանի շնորհավորական ուղերձները: Ա. Չուբարյանի ուղերձում մասնավորապես բարձր էր գնահատվում ԱՊՀ երկրների պատմության ինստիտուտների ընկերակցության աշխատանքներին Պատմության ինստիտուտի ակտիվ մասնակցությունը:

Միջոցառմանը ներկա էր և Պատմության ինստիտուտի հոբբեյանը շնորհավորեց ՀՀ սփյուռքի նախարարի տեղակալ Դավիթ Սարգսյանը, ով փոխանցեց նաև Սփյուռքի նախարարի պաշտոնակատար Մխիթար Հայրապետյանի ողջույնի ուղերձը: ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտը պարգևատրվեց ՀՀ սփյուռքի նախարարության «Ոսկե հուշամեդալով», իսկ ինստի-

տուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը՝ նախարարության «Ոսկե մեդալով»։ Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման բնագավառում ունեցած ներդրման համար ՀՀ սփյուռքի նախարարության պատվոգրերով պարգևատրվեցին ինստիտուտի փոխտնօրեն, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Կարեն Խաչատրյանը, Հայ պարբերական մամուլի և հասարակական մտքի պատմության բաժնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանը, Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության պատմության բաժնի վարիչ, պ.գ.դ. Արմեն Մարուքյանը, Սփյուռքի և հայկական գաղթօջախների պատմության բաժնի վարիչ, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Գևորգ Ստեփանյանը, նույն բաժնի աշխատակիցներ պ.գ.թ. Քնարիկ Ավագյանը, բ.գ.թ. Արծվի Բախչինյանը, պ.գ.թ. Անի Ֆիշենկճյանը, պ.գ.թ. Սեդա Օհանյանը և գիտաշխատող Էլիզաբեթ Թաջիրյանը։

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի պատկանելի հոբելյանը նշանավորվեց «Պատմության ինստիտուտ – 75» գրքի լույսընծայմամբ, որի շնորհանդեսը նույնպես տեղի ունեցավ հանդիսավոր նիստի ընթացքում։ Շուրջ 300 էջից բաղկացած սույն հանրագումարային տպավորիչ հատորը կազմել են Կարեն Խաչատրյանը (պատասխանատու խմբագիր), պ.գ.թ., դոցենտ Հակոբ Մուրադյանը, պ.գ.թ., դոցենտ Համո Սուքիասյանը։ Ներկայացնելով կատարված կոլեկտիվ աշխատանքը՝ Կ. Խաչատրյանը մասնավորապես նշեց, որ աշխատության մեջ արխիվային վավերագրերի, ինստիտուտի տարեկան հաշվետվությունների, փաստագրական այլ նյութերի և պատմագիտական գրականության հիման վրա ի մի է բերվել Պատմության ինստիտուտի գիտական, գիտակազմակերպչական և գիտակրթական գործունեությունը։

Հոբելյանական հատորում ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի արդյունավետ գործունեությունը ներկայացված է առանձին բաժիններով: «Պատմության ինստիտուտի 75-ամյա ուղին» բաժնում շարադրված է ինստիտուտի ստեղծման ու զարգացման պատմությունը, միջազգային համագործակցությունը, կազմակերպած կոնֆերանսները: Խորհրդային Հայաստանի գոյության առաջին իսկ օրերից հայագիտությունը, այդ թվում նաև հայ պատմագիտությունը, պետական հիմքերի վրա է դրվել՝ ձևավորելով ազգային պատմագիտական միտքը:

Գրքում առանձին-առանձին լուսաբանված է ինստիտուտի տարբեր բաժինների (Հին դարեր, Միջին դարեր, Նոր, Նորագույն, Հայ պարբերական մամուլի և հասարակական-քաղաքական մտքի, Հայկական գաղթօջախների և սփյուռքի, Հայկական հարցի և հայոց ցեղասպանության, Ընդհանուր պատմության) արդյունավետ գործունեությունը: Հատորում ներկայացված է նաև 1943 թ. հիմնադրումից ի վեր Պատմության ինստիտուտում գործող թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսությունների հրապարակային պաշտպանության մասնագիտական խորհրդի անցած ուղին:

Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի գործունեությանը նվիրված բաժնից կարելի է տեղեկանալ, որ ինստիտուտում երիտասարդական գիտաժողովները սկզբնավորվել են 1962 թ.: Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհուրդը իր կազմակերպած շուրջ չորս տասնյակ գիտաժողովներով դարձել է գիտության ասպարեզ մուտք գործող հետազոտողների համար յուրօրինակ դպրոց:

Հիշարժան գրքում լուսաբանված է գիտական հիմնարկի իրականացրած բեղուն հրատարակչական գործունեությունը և՛

շնորհիվ բարեսիրական նվիրատվությամբ 2005 թ. Պատմության ինստիտուտում հիմնված տպարանի: Նվիրատուի անունը կրող «Մեսրոպ արք. Աշճեան» մատենաշարով մինչև օրս հրատարակվել է ավելի քան 180 գիրք: 1997 թ. հիմնվել է նաև «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական հոդվածների ժողովածու-տարեգիրքը՝ մինչև օրս տպագրելով շուրջ երկու տասնյակ հատոր:

Գրքում առանձին բաժին է տրամադրված նաև 2005 թվականից Պատմության ինստիտուտում գործող ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի Պատմության և միջազգային հարաբերությունների ամբիոնի գործունեության լուսաբանմանը, որի շուրջ երկու տասնյակ շրջանավարտներ աշխատում են ինստիտուտում:

Հոբելյանական հատորում առանձնապես տպավորիչ է 1943–2018 թթ. Պատմության ինստիտուտի աշխատակիցների հեղինակած մենագրությունների, կոլեկտիվ ուսումնասիրությունների, ինչպես նաև ինստիտուտի հրատարակած աշխատությունների, մատենաշարերի, փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածուների սովոր մատենագիտությունը (1084 գիրք): Պատմագիտական հիմնարկի հարուստ տարեգրության մաս են կազմում նաև ինստիտուտի աշխատակիցների կողմից հանրապետական և արտասահմանյան գիտական պարբերականներում և ժողովածուներում հրատարակած մի քանի տասնյակ հազարի հասող հոդվածները, որոնց ցանկը տակավին ներառված չէ:

Ինստիտուտի պատմությանը նվիրված հրատարակությունն օժտված է նաև ռուսերեն և անգլերեն ամփոփումներով, ինչպես նաև հիշարժան լուսանկարներով:

Համոզված ենք, որ, շարունակելով 75-ամյա լավագույն ավանդույթները, ինստիտուտի աշխատակիցներն այսուհետև ևս գիտական հանրությանը կներկայացնեն մեկը մյուսից արժեքավոր, խորագնին ու ինքնատիպ ուսումնասիրություններ: Հարագատ գիտական օջախին՝ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտին, մաղթում ենք հետագա նորանոր գիտական նվաճումներ՝ ի նպաստ հայագիտության և Հայաստանի ու հայ ժողովրդի անցյալի, ներկայի ու ապագայի:

**Кнарик Р. Авакян, Институт истории НАН РА; к.и.н., Мероприятия, посвященные 75-ию основания Института истории НАН РА и летопись весомых достижений – 26–27 декабря 2018 г. состоялись юбилейные мероприятия, посвященные 75-ию основания Института истории НАН РА.**

В рамках юбилейных мероприятий была организована 39-ая сессия молодых ученых, в ходе которой свои исследования представили 18 молодых научных работников.

В зале заседаний интитута, под председательством директора, академика НАН РА Ашота Мелконяна, состоялось торжественное заседание, на котором выступили руководители различных научно-образовательских, историко-культурных, государственных и других учреждений, ученые института.

Состоялась презентация книги «Институт истории – 75» [Составители: Карен Хачатрян (отв. ред.), Акоп Мурадян, Амо Сукиасян, Ереван, 2018, 294 стр.], освещающая многолетнюю деятельность института. В книге также отдельно представлена деятельность действующих в институте Специализированного со-

вета, Совета молодых ученых, типографии, научноиздательского центра «Месроп Арх. Ашчян», ежегодника «Вопросы истории Армении», кафедры истории и международных отношений Международного научно-образовательного центра НАН РА и т.д.

В юбилейной книге представлена библиография изданий (более 1000 единиц), подготовленных научными сотрудниками Института в 1943–2018 гг.

В книге представлены также памятные фотографии, краткая информация на русском и английском языках.

**Knarik R. Avakian, NAS RA Institute of History, PhD in History, The commemorative events dedicated to the 75<sup>th</sup> anniversary of the formation of the NAS RA Institute of History and the chronicle of the impressive merit – The commemorative events dedicated to the 75th anniversary of the foundation of the NAS RA Institute of History were held on 26–27 December, 2018.**

In the frames of the jubilee, among other events the 39th Session of the Young Scientists of the Institute took place, where 18 young scholars presented their research papers.

The memorable jubilee was marked with the official session, which was held in the conference hall of the Institute under the Chairmanship of the Director of the Institute, NAS RA Academician Ashot Melkonyan. The congratulatory speeches were delivered by the Heads of various academic, educational, historical and cultural, governmental and other institutions, as well as by the researchers of the Institute.

The presentation of the jubilee volume entitled "Institute of History – 75" [Compiled by Karen Khachatryan (Editor-in-chief), Hakob Muradyan, Hamo Sukiasyan, Yerevan, 2018, 294 pages] took place, which elucidates the year-long activities of the Institute. The book presents also the activities of the Specialized Council, the Young Scientists' Council, the Printing Press, the "Mesrob Archbishop Ashjian" Academic and Publishing Center, the Yearbook of "The Issues of the Armenian History," the Chairs of History and International Relations, the NAS RA International Scientific Educational Center, etc., operating within the Institute of History.

In the jubilee book particularly impressive is the bulky bibliography of the books (more than 1000 units) published by the researchers of the Institute from 1943 to 2018.

The volume includes also memorable photographs, summaries in Russian and English.